

in 20 later, maar niet meer na de 30 dagen post coitum, en de tweede slechts in 5 tusschen de 2 en 4, in 60 tusschen de 5 en 8 dagen na de besmetting als zoodanig erkend. In 77 percent der gevallen van zachten chanker kon het ulcus in de eerste week tegen slechts in 11 percent voor den harden, erkend worden. Een cijfer van 3 pCt. der weeke chankers kwam tegen 30 pCt. voor de harde tusschen den 17den en 30sten dag voor. De incubatie voor den harden chanker was doorgaans 19 en die voor den zachten 7 dagen.

Dr. J. HANLO.

I N G E Z O N D E N S T U K .

BRIEVEN VAN EEN GENEESHEER UIT OOST-INDIË.

Java, April 1869.

Ik vraag een toegevende beoordeeling van deze particuliere correspondentie, waarmede ik binnensluip in het deftige *Ned. Tijdschrift v. Geneesk.* Immers ik zal geene geleerde mededeelingen doen of resultaten vermelden van wetenschappelijke onderzoekingen, zelfs niet hier of daar eenig licht doen vallen op kwestieuze punten.

Particuliere brieven: *voilà tout*. Nieuwtjes, alsof ik schreef aan een mijner vele vrienden-collega's in Holland, en misschien nu en dan eenige opmerkingen, die ook mijne overige kunstbroeders niet ongevallig zullen zijn of dienstig voor dengene, die later *Indië* als zijne werkplaats wil kiezen.

In *Indië* heerscht weinig leven op medisch gebied. Het *Geneeskundig Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, uitgegeven door de "Vereeniging tot bevordering der Geneeskundige Wetenschappen", is opgericht in 1852, komt in afleveringen uit van onbepaalde grootte en op willekeurige tijden en is het orgaan, waardoor ons leven en werken zich openbaart naar buiten. Dat van dit Tijdschrift nimmer melding gemaakt wordt in Holland, dat zelfs zijn bestaan aan de meeste geneesheeren daar onbekend is, schijnt wel een bewijs voor zijne weinige waarde. Toch bevatten de verschillende jaargangen voor den Indischen arts enkele wetenswaardige artikelen omtrent Indische ziekten, geneesmiddelen en plaatsbeschrijvingen, en is het iederen nieuweling aan te raden ze door te bladeren. De meeste ruimte wordt ingenomen door de jaarlijksche verslagen van den Chef over de Geneeskundige Dienst, waarvan de statistieke opgaven eerst langzamerhand zullen kunnen dienen, maar de zoogenaamde wetenschappelijke bijlagen wedijveren in onbeduidendheid. Wie dan ook weet op welke wijze die jaarlijksche verslagen worden opgemaakt, hoe weinig liefhebberij er voor bestaat bij ons, die of overkropt zijn door werk of door *Indië* vliegen als ballen over een billard, verwondert zich hierover niet.

Deel XIII, 1867/68 bevat eenige wetenschappelijke mededeelingen, die aan de inzenders belangrijk genoeg voorkwamen der vergetelheid te worden ontrukkt. Omtrent de meerdere of mindere waarde zijn natuurlijk de opvattingen verschillend: ik voor mij vind alleen aanleiding om te wijzen op de 3 photographiën van "eene verkleuring en verdikking der huid bij een Javaansch kind," door A. SONIUS. Het geheele ligchaam was met zwarte, ronde vlekken bedekt en de huid van de partes posteriores aanzienlijk verdikt, in wrongen afhangende, met haren bedekt, volkomen op die van een buffel gelijkende. Maar zeer interessant zijn de beschrijvingen van de expeditie

naar Ceram in 1865 en 1866 door de Off. v. Gez. PAULI en BEIJEN. Onderhoudend en onopgesmukt verhaald geven ze u een goed idée van een Indischen veldtocht, van den werkkring der militaire artsen; zoo geheel anders dan in Europeesche oorlogen en hoe men hier leert met weinig middelen veel goed te doen. Aan zulke stukken mogt een plaatsje worden ingeruimd in een Hollandsch Tijdschrift.

De laatste aflevering van ons Tijdschrift bevat het militair summier-ziekenrapport van de buitenbezittingen over 1867 (30 pagina's) en een Overzicht van de in 1867 behandelde lijdens te Padang (96 zieken), door A. TEN BOSCH. Met den besten wil zijn de titels het eenige wat ik van deze stukken weet mede te deelen.

De oogst is droevig van den arbeid van zoo vele civiele en militaire geneesheeren. Waarom? Allen hebben het te druk, vooral de eersten. Slechts de Off. v. Gez., die op kleine posten geplaatst zijn, hebben tijd over; maar ze werken liever voor hun examen, dan zich op vrije studie toe te leggen. De zorg voor het lieve brood dwingt hen daartoe. En waar een ruim veld voor waarneming aanwezig is, namelijk aan de groote hospitalen, daar is het personeel zóó afwisselend en zóó gering, dat er niet aan te denken valt die stof te verwerken.

En deze oorzaken nemen met elk jaar toe en de achteruitgang van het Tijdschrift houdt daarmee gelijken tred. Zoo groot is het onderscheid geworden met vroeger, dat, toen in 1846 en 1847 een epidemie uitbrak in de binnenlanden van Java, twaalf militaire geneesheeren konden worden belast met de behandeling der bevolking; maar nu Samarang vreeslijk geteisterd wordt (sedert Julij 1868) door bilieuse koorts en de nijvere ambachtslieden minstens zijn gedecimeerd geworden, zond de regering *doctors-djawa*. Dat wil zeggen: na eenige maanden, toen de officiële rapporten de zaak niet meer konden verbloemen, toen de pers huiveringwekkende feiten publiceerde, zond de regering eerst eenige en later meerdere van die *soi-disant* geneesheeren, tot 13 toe; inboorlingen, die 3 jaren geleden nauwelijks konden lezen of schrijven; armzalige misgewassen, die u spreken van *ligamentum cubito-arsenicum* en 1 pond sublimaat aanvragen voor hunne lappedoos en ongelooflijke hoeveelheden morphine, van wie elk Indisch geneesheer om strijd bévues weet te vertellen, die aardig zouden zijn als ze niet zulke onberekenbaar treurige gevolgen na zich moesten slepen.

Aan zulke individuen wordt de gezondheid der bevolking toevertrouwd! Te Samarang zijn ze dan ook onnut of doen schade. Die hen ontmoet heeft, onberispelijk gekleed, met verlakte schoentjes, waar geen enkel spatje op te zien is, en die tevens een kijkje heeft genomen in de kampongs, waar de modder een halve voet hoog staat, weet, dat de luiards zelf de chinine niet hebben uitgedeeld, die beschikbaar werd gesteld. En dat was toch geen kleinigheid; er zijn dagen geweest dat de militaire apotheek 2 Ned. ponden chinine (30,000 pillen) afgaf ten behoeve der Inlandsche bevolking, zoodat er op dit oogenblik gebrek aan chinine bestaat in de magazijnen. Men meende genoeg te doen als men gehoor gaf aan de aanvragen om chinine, die natuurlijk hoog werden opgevoerd, omdat daarnaar de activiteit kon worden afgemeten, maar die God weet, wáár, gebleven is.

Ziedaar alles wat gedaan wordt of is. De twee stadsgeneesheeren, Dr. VAN DISSEL en Dr. DOZY, hebben f 300 en f 200 tractement in de maand. Maar ze hebben f 800 noodig om van te leven. Reken nu nog hetgeen ze meer moeten verdienen om wat "op zij" te leggen, dat de behandeling van het stads-verband, van de weeshuizen met honderde kinderen, van de prostituées, van het lepreuzen-gesticht op 1 uur afstand, van twee gevangenen, van de Europeesche ambtenaren beneden f 150 maandelijksch tractement, hun voor die bezoldiging is opgedragen, behalve alle behoeftigen, die zich aanmelden, en dan nog gerechtelijke onderzoekingen, visa reperta enz., dan is het

duidelijk dat er voor de bevolking geen tijd overschiet. Die Heeren hebben aan de door de epidemie geteisterde bevolking *niets* gedaan, ze hebben niets *kunnen* doen. Dat weet elkeen te Samarang, niemand maakt er hun een verwijt van.

Vraagt ge, hoeveel slachtoffers er gevallen zijn? Niemand weet het, het bestuur niet, de geneesheer niet, de particulieren niet. Men kan u slechts hartverscheurende bewijzen bijbrengen, dat de sterfte groot, zeer groot is geweest. Hoe hulpeloze kinderen zijn gevonden, nadat de *geheele* familie was uitgestorven; hoe fabrikanten met 20 werklieden er **2** op hunne ateliers zagen; hoe den 18den September **40** vaartuigen in de haven lagen zonder eigenaren, en van de **96** schuitjes slechts **13** konden worden gebruikt uit gebrek aan bemanning, hoe in een kampong aan de "Boom" van **600** Maleijers **200** overig zijn; hoe de kommandant der eerewacht bij Generaal WALESON 35 lijken daags telde (tegenwoordig circa **14**), op weg naar *één* der vele kerkhoven, behalve de ontelbare, die *in* of *bij* de huizen werden weggestopt uit gebrek aan handen, zoodat men zag hoe honden menselijke lichaamsdeelen op den publieken weg afknaagden!

In Januarij van dit jaar verkondigde het Regerings-orgaan dat de noodige maatregelen genomen waren, om de epidemie tegen te gaan. We hebben gezien, dat die maatregelen alleen bestonden in de verbeelding, daar de doctors-djawa geheel buiten rekening moeten blijven. Van dien tijd dagteekenen ook de *officiële* opgaven in de dagbladen omtrent den stand der epidemie, bijv.:

Van 20-30 Januarij 1869		424	Inlanders overleden aan koorts.	
"	1-10 Februarij	"	382	" " " "
"	20-ult ^o .	"	204	" " " "
"	1-10 Maart	"	179	" " " "
"	10-20 "	"	182	" " " "

Met een officieel ziekte-cijfer van 1000-3000.

Deze opgaven zijn belagchelijk verre beneden de werkelijkheid. Ze zijn afkomstig van de Inlandsche kampong-hoofden, wier grootste deugd onverschilligheid is. Men moge ze toetsen aan de zoo even genoemde feiten, en we zullen beneden het ware cijfer zijn, als we zeggen dat de epidemie nu reeds minstens 25,000 menschenlevens heeft gekost in een enkele stad. Wel wordt het nu minder, maar dat is hoofdzakelijk: "faute de combattants".

Doch genoeg van dit onderwerp, dat zulk een droevig schijnsel werpt op onze heerschappij over Indië, laten we liever een voorval verhalen dat hier de algemeene hilariteit heeft opgewekt, en wel naar aanleiding van een certificaat, door Dr. SWAVING, Iste stadsgeneesheer te Batavia, afgegeven, waarover de Redacteur van het *Bataviaasch Handelsblad*, LION, hem onder handen heeft genomen. In het mail-overzicht van 24 Maart schrijft deze:

"Minder aangenaam is het voor Batavia, dat zich reeds weder eenige cholera-gevallen en wel met lethalen afloop hebben voorgedaan. Het is dan ook met betrekking tot hygiënische hervormingen altijd het oude; wij zouden niet durven zeggen dat er in jaren het geringste gedaan is. De gevangenissen en hospitalen zijn altijd in den vroegeren staat, in spijt dat de regering 5 jaren geleden verklaard heeft, dat zij *niet verkoos* den *status quo* langer te laten bestaan, en bepaalde voorstellen tot hervorming en verbetering van het gewestelijk bestuur *verlangde*. De voorstellen zijn *aangeboden*; er is herhaaldelijk op teruggekomen; *gedaan is er niets*, behalve een zoo niet zeer merkwaardige, toch zeker zeer kurieuse ontdekking door Dr. SWAVING, lijfarts (?) van den Gouverneur-Generaal. Zie hier het geval."

En nu verhaalt LION, hoe te vergeefs vele pogingen zijn aangewend om het ver-

vallen paleis te Weltevreden door een meer passend gebouw te doen vervangen, en men nu de zaak wil dwingen door een geneeskundig certificaat (wat een stuk is, waar men in *Indië* veel eerbied voor heeft en dat altijd gehonoreerd wordt). De geneeskundige autoriteiten hier hebben een groote *repressieve* kracht, en het is wel jammer dat hunne *scheppende* of *verbeterende* voorstellen niet even goedgunstig oordeelen, ja, doorgaans eenvoudig ter zijde gelegd worden "om de onkosten".

Dr. SWAVING dan verklaart, "dat het hôtel is ongezond, en dus voor het verblijf van den G. G. ongeschikt, en geeft als oorzaken op, dat de *furunkelen* waaraan Z. Exc., de G. G. en *hoogstdezelfs* familie van tijd tot tijd lijden, een gevolg zijn der bijzondere ligging van het hôtel op Rijswijk, dat *gehanteerd* wordt door ongezondheid (steenpuisten) verwekkende *wezentjes*; dat wij niet weten van welke natuur de onzichtbare wezentjes zijn, die bepaalde ziekteverschijnselen (de bedoelde *furunkelen*) kunnen opwekken".

L. merkt op hoe hij tot nog toe meende dat steenpuisten kwamen van copieus eten en drinken en het middel bestond in koekendeeg; dat de nieuwe wezentjes den naam toekomt van *Insectum furunculi* Sw.; dat de zaak echter wezenlijk ernstig wordt, door een andere verklaring in het certificaat, "hoe het hôtel zijn ongezondheid ook te danken heeft aan paludiale uitwasemingen van den tuin achter het hôtel, want zoo die nadeelig zijn voor den G. G. die 'smaands een of een paar dagen in het hôtel woont (anders te Buitenzorg), welke uitwerkingen moeten ze dan niet hebben op de (p. m. 100) ambtenaren der secretarie, waarvan het kantoor (N. B. niet lang geleden gebouwd), *in den tuin* is gelegen?"

Men begrijpt dat de volgende courant een brief van Dr. SWAVING bevatte. Hij beweert daarin dat de eer van de ontdekking der besprokene wezentjes aan beroemde natuurkundigen toekomt, dat het onedel is een certificaat waarin over *huisselijke* aangelegenheden gesproken wordt te doen dienen om zijn schrijver bespottelijk te maken en dat de ondeugende berichtgever beter had gedaan zijn malaria-verklaringen in zijn werkje: *De oorzaken en gevolgen der ongezondheid van eenige gevangenen en hospitalen op Java*, op wetenschappelijke gronden te bestrijden.

Dit niets-zeggend antwoord gaf LION stof te over om Dr. SWAVING te raileren, die beter had gedaan met zich stil te houden. Gebouwen van een half millioen af te keuren op grond van probabiliteiten die men ten genoegen van Dr. SWAVING voor apodiktische waarheden zou moeten aannemen, gaat niet aan. Evenmin om een proces-verbaal omtrent een Gouvernements-HUIS te noemen een stuk over *HUISSELIJKE* aangelegenheden, of een verklaring — die over vele autoriteiten loopen zal, om eindelijk de kamers te bereiken, ten einde de aanvraag om een nieuw hôtel te rechtvaardigen — een *particulier* stuk te noemen.

Er volgen nu nog eenige opmerkingen, o. a. hoe ROCHUSSEN, DUJMAER VAN TWIST, PAHUD, SLOET, de laatste 24 jaren het hôtel bewoond hebben, en in het vaderland een gezegenden ouderdom en een gezegend pensioen genieten. En eindelijk de raad om te bedanken als stadsgeneesheer (Dr. SWAVING is op jaren en invalide), zijn zeer betamelijk pensioen te genieten (hij heeft f 6000 tractement), en achter een "sneeuw-balletje" in de "witte" van het "otium cum dignitate" gebruik te maken, opdat er zoo een einde kome aan de klachten over de uitoefening zijner dienst-plichten waarvan de Redacteur zegt op dat oogenblik een specimen vóór zich te hebben, een brief waarin een huisvader met recht op vrije behandeling, zegt: De man (Dr. SWAVING) laat mij, bij God, steeds zitten en mijne vrouw en kinderen laat hij maar *door-koortsen*.

Zoo worden in Indië geneeskundige aangelegenheden bepraat, wat altijd eindigt

met spijkers met koppen en het zwijgen van een der partijen. Maar heeft dit het voordeel, dat eene zaak van alle kanten wordt toegelicht, geheel anders is dit, wanneer in *Holland* over Indië geschreven wordt: de refutatie, oudbakken als ze is, komt of niet in *Holland* of wordt er niet gelezen. Daarom kan het zijn nut hebben dat ik thans de aandacht vestig op een dissertatie over een Indische ziekte van den Heer VAN SON: over beri-beri. Wanneer die geaccepteerd is geworden als een bewijs van de medische ontwikkeling van den doctorandus, dan hebben daardoor de hooggeleerde H. H. te Leiden bewezen, dat ze niet au fait waren van de literatuur over die ziekte, want het boekje is een *onvolledige* compilatie.

Ik mag niet onderstellen dat de schrijver het eenige werk over *beri-beri* van den laatsten tijd, dat aanspraak maken kan op volledigheid, wat betreft hetgeen over die ziekte reeds bekend is, *opzettelijk* is voorbijgegaan. Ik geloof dat hij het werkje van den gepensioneerden Off. v. Gez. SCHNEIDER, uitgegeven te Sourabaja bij Gebr. GIMBERG & Co, 1863, onder den titel: *Beri-beri* (98 bladz.), niet gekend heeft. Wel noemt hij éénmaal den naam van SCHNEIDER, op pag. 18, maar geeft niet op hoe en waar hij aan dien naam is gekomen. Kunnen we niet nalaten ons te verwazen over de nonchalance om zulk een werk onopgemerkt te laten, terwijl de dissertatie bijna ongenietbaar is door de vele namen, die, in parenthesi gesteld, den tekst onophoudelijk afbreken en ontsieren, -- toch mag zich de Heer VAN SON gelukkig rekenen, dat SCHNEIDER's brochure hem niet onder de oogen gekomen is, bijv. op het oogenblik dat hij zijn arbeid in de wereld zond. Want dan zou hij ongetwijfeld in wanhoop zijn dissertatie hebben verscheurd en een ander onderwerp gekozen, daar zij, wat hare waarde als compilatie betreft, verre achterstaat bij SCHNEIDER's werk en diens oorspronkelijke kritische beschouwingen mist. Over de waarde dezer laatste moge men denken zoo als men wil, ze verdienen niet genegeerd te worden, evenmin als de onderzoekingen van bloed van beri-berilijders door SCHARLÉE, van de urine door Dr. VLAANDEREN, de resultaten van 41 autopsiën en de therapeutische wenken die het bevat.

Heeft alzoo de dissertatie van VAN SON, die niets anders is dan een dorre aanéenvoeging van hetgeen vóór SCHNEIDER is geleverd, zonder bijna één enkele frase van eigen constructie, niets aantrekkelijks voor den Indischen geneesheer, voor *Holland* heeft ze evenmin eenige waarde en het wekt hier zeer de verwondering, dat de Medische Faculteit te Leiden een proefschrift heeft geaccepteerd over een ziekte, waarvan de schrijver nimmer iets zag en waarover veel betere studieën bestaan. Dat ik hier niet te veel zeg zal ieder bespeuren, die een blik wil slaan in beide werken; dat van SCHNEIDER is ook in *Holland* verkrijgbaar. Men verschoone mij van eene analyse van het vervelende boekje; het is al wel dat ik het eenmaal heb doorgelezen. "Pour la bonne bouche" geef ik nog de opmerking, dat VAN SON op pag. 10 spreekt van een Heer SUMMIER, die een ziekenrapport der Militaire Geneeskundige Dienst op Java zou hebben zamengesteld. Er staat in het Tijdschrift: "Summier ziekenrapport der," etc.

MĒLĒ.

B E R I G T E N.

BUITENLAND.

PARIJS. — In de jongste zittingen der Académie de Médecine is JULES GUÉRIN als een hevige bestrijder der thans meer en meer algemeen geworden "vaccine ani-